

OROSZLÁN ANIKÓ

Határokon innen és túl

DARIDA VERONIKA: ELTÉRŐ SZÍNTEREK.
NAGY JÓZSEF SZÍNHÁZA

Kijárat Kiadó
Budapest, 2017
148 oldal, 2500 Ft

”

A közelmúltban történt kísérletek ellenére is azt mondhatjuk, hogy a kortárs magyar színháztörténet egyelőre csak töredékekben van megírva. Különösen igaz ez a nem kőszínházban működő, alternatívként meghatározott, függetlennek tartott színházi társulatokra, projektekre, amelyek értő megközelítése viszonylag kevés rendszerező igényű gyűjteményben kap helyet. Erről vélhetően a folyamatos mozgásban lét, a lezáratlan életpályák is tehetnek, hiszen nem lehet kész képet alkotni valamiről, aminek a recepciója, az elemzése a mában folyamatos. A kortárs magyar színház történetei tehát elszórt, szétszórt írásokban, videóknban, megemlékezésekben, interjúknban érhetők tetten. Ez a helyzet Nagy József (József Nadj) színházával is, akinek a munkái – bár nemzetközi hírnevű és elismert művésziől van szó – viszonylag kevés értő és alapos elemzésben részesültek. Az egyik ilyen például Várszegi Tibor *Woyzeck*-tanulmánya az Imre Zoltán által szerkesztett *Alternatív színháztörténetek – alternatívok és alternatívák* című tanulmánygyűjteményében (Balassi Kiadó, 2008), mely kötet színháztörténeti perspektívába igyekszik helyezni a közelmúlt és a kortárs színházi élet néhány jelenségét. A másik Péter Petra a *Pekingi kacsáról* szóló írása a Jákfalvi Magdolna szerkesztette *A 20. századi magyar színháztörténeti kánon alakulása* című kötetben (Balassi Kiadó – SZFE, 2011); a címből kitűnik, hogy a szövegek kánonformálónak tartott előadásokat tárgyalnak. Mindkét könyv tovább lát a hagyományos, kanonikusnak mondható színházaknál és előadásoknál, és olyan művészekről is igyekeznek képet nyújtani, akiket korábban kevésbé tárgyaltak.

A fentiek fényében Darida Veronika *Eltérő színterek* című könyve szintetizáló és kanonizáló vállalkozás is egyben. A könyv Nagy József művészi pályáját tekinti át 1987-től 2016-ig, pontosabban 2017 őszéig, amikor a táncos-színész-koreográfus számára véget ér a Trafó öt éves igazgatási szerepköre. A filozófiai és esztétikai (elméleti) bevezetés után

minden előadói korszakkal egy-egy fejezet foglalkozik, illetve a szerző igyekszik alapos elemzést nyújtani az egyes előadásokról; a második fejezetben produkcióként, utána inkább tematikus blokkokban. Nagy Józsefről főleg színházcsinálóként esik szó, színházigazgatói és társulatvezetői (adminisztratív) szerepköre a háttérbe szorul. A színházi művészet viszont ez esetben összművészet is, hiszen Nagy József egyszerre vizuális, mozgás- és képzőművész, de „táncos filozófus” is. Színházának meghatározása szükségszerűen az alkotó személyéből fakad, azaz kategorizálhatatlan és a hagyományos kereteken kívül álló. A kötet kanonizáló törekvése pedig abban a célkitűzésben figyelhető meg, amit már a 2014-ben megjelent Jeles András-könyv (*Jeles András és a katasztrófa színháza*, Kijarat Kiadó, 2014) fülszövege is megfogalmazott: a hazai színházi recepció nem mulaszthatja el egy olyan alkotó életművének értéket és összefüggő tárgyalását, aki nemzetközi hírű és megkerülhetetlen referencia.

A kötet Foucault „*theatrum philosophicum*” fogalma mentén bölcséleti és esztétikai megközelítést ígér. Nagy József alakja egyrészt hasonlítható Nietzsche Zarathustrájához, a táncos filozófus figurájához (8), hiszen a legtöbb előadásban húzódik valamilyen mögöttes, mélygondolati tartalom (az elvágódás, a bolondság, a tér, a sors, az öregség, az idő, a különféle létformák). Ez a színház tehát egyrészt filozófiai színház, és az előadások szignifikáns motívumok mentén is értelmezhetők. A motívumlista (26–28) hasznos kapaszkodót nyújt a tárgyalat darabok közötti eligazodáshoz, ám az elemzések fókuszba mégsem mindig feltétlenül ezeknek az elemeknek a kibontása, sokszor inkább párhuzamos szövegek/filozófiák egymásra olvasása. A kötet egyébként nagyon informatív a tekintetben, hogy minden produkcióról részletes leírást kapunk; kérdés persze, mennyire lehet sikeres ezeknek az összművészeti alkotásoknak a bemutatása vagy analízise mindenféle vizuális segédanyag nélkül. Még az alapvetően szövegalapú színházat is nehéz „rekonstruálni”, és különösen igaz ez a könyvben tárgyalt színház típusra, ezért sokat segített volna (még akkor is, ha belátjuk, hogy ez csupán elégtelen megoldás) néhány kép vagy fotó.

Nagy József színházának talán legvonzóbb tulajdonsága pont a definiálhatatlanság: mind ez egyszerre mozgás- és táncszínház, költői színpad, vizuális tér és látványművészet, melyben a táncos „egyszerre olyan átváltozó és utánczó művész, akinek sokirányú műveltséggel és átfogó tudással kell rendelkeznie. Ismernie kell a zene, a ritmus, az időmérték tudományát, járatosnak kell lennie a természettudományokban és az erkölcsstanban, értenie kell a retorikához, hogy képes legyen a szenvedélyek helyes kifejezésére, valamint a festészetben és a szobrászatban használt pontos arányérzékét is el kell sajátítania” (15). Ez az alkotófolyamat tehát egy olyan köztes, „kívül lévő”, összművészeti teret teremt meg magának, amit nem korlátoznak határok, ami ugyanúgy táplálkozik a nagy elődök (Artaud, Kantor, Grotowski, Brook) színházaiból, mint a velük kapcsolatba hozható filozófiai-esztétikai hátteret képviselő gondolatisággal (Deleuze, Nietzsche, Barthes, Agamben, Walter Benjamin, Merleau-Ponty).

A könyv filozófiai és esztétikai elemzést ígér, a látottak pontos leírását, illetve portrét az alkotókról/társalkotókról vagy a Jel Színház társulatáról. A kronologikus haladás és az elemzések hasonló felépítése kissé katalógusszerűvé, önisméltóvá teszi a könyvet, talán azért, mert, mint említettem, vizuális támpontok nélkül nehéz az elemzésekhez látványt és képet rendelni annak, aki esetleg nem látta az előadásokat. A filozófia mellett nagy hangsúlyt kap Nagy József és Tolnai Ottó együttműködése, barátsága, ezért kiemelt fókuszba kerülnek azok az előadások (*Orfeusz létrái*, *Wilhelm-dalok*), amelyekben ők ketten egymásra támaszkodnak.

A határnélküliség ennek a kapcsolatnak a hangsúlyozásával új jelentést is kap, hiszen mindkét művész a földrajzi határokon innen és túl is „ittthon van”.

Darida Veronika könyvének egyik legfontosabb erénye, hogy a színházművészetet határtalannak látatja, és ezzel arra fekteti a hangsúlyt, hogy a számos európai művészeti díjjal és titlussal kitüntetett, magyarkanizsai gyökereihez örökké ragaszkodó Nagy Józsefet, az átváltozóművészt, bárhol is van, magunkénak kell éreznünk.

